

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ І ЙОГО РОЗКРИТТЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ

Ножова Г.М.
Сірак Я.М.

У статті з'ясовано економічну сутність інвестиційного капіталу підприємства. Проведено аналіз існуючих дефініцій поняття інвестиційного капіталу, визначено їх недоліки, на основі чого розроблено таке визначення інвестиційного капіталу, яке б відповідало його сутності та відображало його основні якості. Розглянуто підходи до його класифікації, які є недостатньо дослідженні. Звернуто увагу на необхідності розрізняти поняття інвестиційного та інвестованого капіталу. Визначено основні моменти щодо відображення інвестиційного капіталу в обліку та звітності.

Ключові слова: облік, звітність, інвестиційний капітал, інвестований капітал, власний капітал, залучений капітал, активний капітал, пасивний капітал, фіктивний капітал, реальний капітал.

ВСТУП

Інвестиційний капітал – одне з найчастіше використовуваних в економічній теорії понять. Проте, незважаючи на виняткову увагу дослідників до цього ключового економічного поняття, наукова думка ще не виробила його універсального визначення, яке б відповідало потребам як теорії, так і практики, а також було б адекватним з позицій конкретного суб'єкта. Чимало уваги вчені-економісти приділяють інвестиційному капіталу, як одного з чинників, що впливають на швидкі темпи інтеграції України у світовий економічний простір і появу нових умов функціонування економіки.

Наукове осмислення інвестиційної проблематики відбулося в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, таких як. Ф.Фабочи, Р.Холт, Д.Шим, Д.Сигел, Л.Л.Ігоніна, Н.Л.Сидорук, Ю.Г.Козак, Є.М.Піддубний, Т.В.Майорова, С.В.Урванцева, І.О.Бланк, В.П.Савчук та ін.

У сучасній науковій літературі незначна увага приділяється визначенню сутності інвестиційного капіталу..

Так, І.О.Бланк розглядає інвестиційний капітал як джерело інвестиційної діяльності підприємства, що являє собою цілеспрямований процес пошуку необхідних інвестиційних ресурсів для формування збалансованої за обраними параметрами інвестиційної програми [1, С.395]. Л.Л.Ігоніна, досліджуючи особливості формування російської моделі інвестування, визначає інвестиційний капітал як складовий елемент інвестиційного ринку, який є протилежним до об'єктів інвестиційної діяльності, що виступають у формі інвестиційних товарів [3]. Н.Л.Сидорук і В.М.Ціхановська, розглядаючи сутність інвестиційного капіталу, наводять декілька його визначень, але при цьому на надається перевага жодному з них [8]. Ю.Г.Козак визначає інвестиційний капітал як грошову форму кругообігу капіталу [4]. Є.М.Піддубний в першу чергу зосереджує свою увагу на дослідженні механізмів розподілу інвестиційного капіталу, але при цьому конкретне визначення його сутності не наводиться [7]. Т.В.Майорова і С.В.Урванцева досліджують інвестиційний капітал через призму ролі банків у його формуванні [5, с. 145].

Однак дане поняття хоч і досить широко використовується в статтях як українських, так і російських науковців для оцінки сучасних проблем формування інвестиційного клімату та активізації інвестиційних процесів в країні, залишається ще багато актуальних питань та проблем, пов'язаних з інвестуванням капіталу, що потребують більш глибокого дослідження та вирішення.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб сформувати визначення інвестиційного капіталу, яке б могло забезпечити конвенційність даного поняття, а також визначити ключові особливості відображення в обліку і звітності інвестиційного капіталу.

Для досягнення мети в роботі розглядаються наступні завдання:

1. Більш глибоко дослідити сутність інвестиційного капіталу;
2. Обґрунтування підходи до його класифікації у світлі сучасного розвитку економіки;
3. Розкрити взаємозв'язок обліку інвестиційного капіталу і його відображення у звітності у зв'язку з впровадженням Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Досліджування проводились з використанням загальнонаукових методів таких як: аналіз і синтез, конкретизація, порівняння, узагальнення, а також методів бухгалтерського обліку.

1 СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ТА ЙОГО КЛАСИФІКАЦІЯ

Світова економічна криза негативно вплинула на розвиток економіки нашої держави, це стосується і ринків, зокрема фінансового, який тільки починає свою діяльність в незалежній Україні. Одним із шляхів виходу з такого становища є структурна перебудова та відродження виробництва, що, в свою чергу, потребує залучення додаткових коштів через механізм фінансового ринку. Негативні прояви кризи, а також хронічна дефіцитність держбюджету, зростання державного боргу та стагнація фінансового ринку негативно позначаються на інвестиційному кліматі у країні. І як результат — відчувається нестача інвестиційного капіталу.

Говорячи про інвестиційний капітал, потрібно відмітити, що є декілька його визначень. Проаналізуємо спочатку визначення, яке дається у «Фінансово-економічному словнику» Загороднього А.Г. і Вознюка Г.Л.: інвестиційний капітал – це капітал, вкладений у довготермінові інвестиції [1, с. 381], тобто визначення дається лише через призму об'єкта вкладень інвестиційного капіталу, а поза увагою залишається його сутність і джерела надходження.

В сучасній економічній літературі переважними є наступне визначення: інвестиційний капітал – це створений грошовий капітал, який є в розпорядженні суб'єктів ринку, і який у процесі інвестування набуває форми позичкового капіталу [8]. Дане визначення зводить сутність інвестиційного капіталу до позикового джерела фінансування. В той же час інвестиційний капітал може формуватись як за рахунок зовнішніх джерел, так і внутрішніх, тобто власних.

В [8]. дається визначення інвестиційного капіталу, яке розкриває його як грошовий вираз вартості цінних паперів, що дають право власності на реальний капітал підприємства. Таке визначення, вважаємо, може стосуватись лише тих підприємств, які є емітентами цінних паперів, тоді як до інших організаційно-правових форм господарювання воно застосовування є проблематичним.

Деякі науковці трактують інвестиційний капітал як кошти, вкладені на тривалий строк у виробництво товарів, робіт або послуг для одержання прибутку [8]. Однак таке визначення вказує, що інвестиційний капітал спрямовується лише на фінансування операційної діяльності, тоді як інвестиційна і фінансова діяльність залишається поза увагою.

Слушним, на нашу думку, є визначення, запропоноване В. Г. Федоренко: інвестиційний капітал являє собою авансований капітал з різних джерел, призначений для реалізації довгострокового інвестиційного проекту [9]. Однак, дане визначення розглядається через призму авансованого капіталу, тобто вже вкладеного.

З наведених тлумачень випливає необхідність розрізнити поняття “інвестиційний капітал” та “інвестований капітал”, особливо з точки зору його обліку. Так, у бухгалтерському обліку під інвестованим капіталом розуміються всі види вкладень в активи підприємства, тоді як інвестиційний капітал містить у собі потенцію до вкладень. Таким чином, інвестиційний капітал – це величина акумульованого господарюючими суб'єктами доходу, який може бути інвестований у довгострокові проекти.

Для того, щоб дати найбільш повне визначення інвестиційного капіталу, необхідно враховувати, що капітал має подвійну економічну природу, з одного боку, – це джерело фінансування вкладень, а з іншого, – це фінансові ресурси.

Отже, інвестиційний капітал – це фінансові ресурси, акумульовані господарюючими суб'єктами, які можуть бути інвестовані у довгострокові проекти, єдиним джерелом якого є заощадження. Вони виникають тоді, коли прибутки корпорацій, підприємств, урядів та окремих громадян перевищують їх витрати. Заощадження для формування інвестиційного капіталу, в свою чергу, можуть надходити з двох джерел: власних заощаджень підприємств і сторонніх заощаджень. Власні заощадження — це нерозподілений прибуток і амортизаційні відрахування, а сторонні (залучені) — це тимчасово “вільні” кошти інших підприємств, уряду і населення, а також надані кредити й позики.

Отже, за джерела формування інвестиційного капіталу є основою його поділу на власний і залучений.

Формування залученого інвестиційного капіталу може бути і за суб'єктом. В цьому випадку в залученому капіталі можна виділити індивідуальний та інституціональний інвестиційний капітал.

Найбільшими постачальниками інвестиційного капіталу є індивідуальні заощадження. Інституціональними постачальниками інвестиційного капіталу можуть бути комерційні банки, траст-компанії, страхові і пенсійні фонди.

Усі інвестори — індивідуальні й інституціональні — прагнуть досягти певної мети, розміщуючи власні заощадження в ті чи інші види цінних паперів, або в інвестиційні проекти. Основними цілями інвесторів є безпека, прибутковість, збільшення і ліквідність вкладень.

Результати дослідження виявили різні підходи до класифікації інвестиційного капіталу. Однак деякі з таких підходів є недостатньо обґрунтованими. Особливо це стосується дефініції понять “активний капітал” і “пасивний капітал”.

Підкреслимо, що найчастіше зустрічаються наступні визначення:

активний капітал – вартість сукупності активів, які використовуються в процесі господарської діяльності підприємства;

пасивний капітал відображає джерела фінансування капіталу підприємства.

Однак такі дефініції не відповідають сутності класифікації, оскільки не здійснюється поділ видів капіталу, а лише відображається його двоїстий характер, оскільки капітал є водночас і фінансовими ресурсами і джерелами їх фінансування.

З цієї причини найбільш обґрунтованими вважаються наступні визначення:

активний капітал — капітал, вільний від боргів і зобов'язань. З такого визначення випливає, що поняття активного капіталу і чистого капіталу є тотожними, оскільки обчислюються однаковою чиною;

пасивний капітал, очевидно, — капітал, який не є вільним від боргів і зобов'язань, тобто він є тотожним за способом обчислення із позиковим капіталом.

За рівнем однорідності можемо виділити гомогенний капітал, тобто однорідний за віковою структурою, та, відповідно, гетерогенний капітал, тобто різнорідний за суттю або походженням капіталу.

За формою функціонування інвестиційного капіталу можемо виділити фіктивний і реальний капітал. Фіктивний капітал — капітал у формі акцій, облігацій, заставних листів тощо. На відміну від реального капіталу у формі грошей чи обладнання, що становлять собою вартість, він лише дає право на отримання доходу у вигляді дивідендів або процентів.

Тоді як реальний капітал функціонує в процесі виробництва, фіктивний у формі цінних паперів здійснює самостійний рух на фондовій біржі. Отже, відбувається своєрідна роздвоєність капіталу. З одного боку, існує реальний капітал, з іншого — його відображення в цінних паперах. Фіктивний капітал виникає на основі реального капіталу, оскільки за відсутності останнього, який «породжує» прибуток, не міг би виникнути і розвиватися фіктивний капітал, що претендує на отримання відповідної частки прибутку, але сам її не створює.

Своєрідний зв'язок цих капіталів можна образно проілюструвати таким чином. Подібно тому, як тінь не існує без предмета, так і фіктивний капітал не існує без реального. Рух фіктивного капіталу викривляє і дає невірну уяву про рух реального капіталу. Коли гіпотетично, наприклад, припустити, що всі цінні папери забрали інопланетяни в іншу галактику, їх власники, безперечно, зазнають великих втрат, але реальний капітал від цього не постраждає.

Якщо економічна ситуація у певній країні втрачає стабільність, інвестиційний капітал може набувати форми блукаючого капіталу. Виділення цього виду має не стільки облікове значення, скільки загальноекономічне. Блукаючий капітал, або «гарячі» гроші — тимчасово вільні кошти (банків, юридичних і фізичних осіб), що стихійно переміщуються з однієї країни в іншу з метою збереження вартості чи отримання спекулятивних доходів; належать до категорії мандрівних (блукаючих) капіталів, які перебувають у постійному русі в пошуках найбільш вигідних та надійних вкладень і суттєво впливають на платіжний баланс та валютний стан країни. Основними причинами виникнення блукаючого капіталу є економічна й політична нестабільність, інфляція, валютна криза. Він не обслуговує товарообігу, а також не бере участі в обороті виробничого і торгового капіталу.

В сучасних умовах розвитку економіки можна виділити соціально-орієнтовану ознаку, тобто спроможність інвестиційного капіталу сприяти створенню нових робочих місць, підвищенню вартості оплати праці, наповнення держаної казни.

2 РОЗКРИТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ

За сучасних умов у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства відбуваються різні зміни складу і структури використовуваного ними капіталу, які, відповідно до вимог законодавства України та чинних П(С)БО, мають бути належним чином відображені в обліку та звітності.

Досконала система складання фінансової звітності повинна базуватись на достатньо деталізованій інформації по рахунках капіталу, для чого необхідним є застосування додаткових субрахунків або аналітики, пристосованої до особливостей діяльності підприємства. Необхідними елементами забезпечення формування достовірних даних для фінансової звітності є погодження розділів облікової політики відносно власного капіталу з іншими розділами.

Сьогодні перед підприємствами виникає нова проблема: прийнято [новий план рахунків](#), який не містить субрахунків. Проте підприємства можуть самостійно вводити субрахунки, виходячи з потреб управління, контролю, аналізу та звітності, а також використовувати субрахунки, визначені Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженою Наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. [7]

Таким чином, підприємства опиняються на роздоріжжі: розробляти власний робочий план рахунків відповідно до власних потреб або ж використовувати план рахунків попередньої редакції, не витрачаючи час і зусилля на складання власного плану рахунків. Отже, пропозиції стосовно аналітичного обліку власного капіталу втрачають загальний характер, а тому мають враховувати індивідуальні особливості підприємства.

Як було зазначено вище, інвестиційний капітал надходить з двох джерел: власних заощаджень підприємства і сторонніх заощаджень. Власним джерелом інвестиційного капіталу є нерозподілені прибутки й амортизаційні відрахування. При цьому необхідно зазначити, що власні інвестиційні можливості можуть реалізовуватись як в межах самого підприємства, так і за його межами.

Що стосується амортизаційних відрахувань, то для цілей прийняття управлінських рішень джерелом інформації про їх розмір може слугувати сума залишку на рахунку 09 «Амортизаційні відрахування» за умови

ведення позабалансового обліку на підприємстві (однак не всі підприємства приділяють достатньо уваги позабалансовому обліку). Залишок рахунку 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» з відповідною аналітикою, яка застосовується на підприємстві, вказує на власні можливості інвестування нерозподілених прибутків.

Також про нерозподілені прибутки отримуємо інформацію із фінансової звітності:

1) з балансу – рядок 350 «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)»;

2) зі звіту про фінансові результати – рядок 220 «Чистий прибуток». Дана сума вказує на приріст розміру інвестиційного капіталу за рахунок власних джерел протягом звітного періоду, тобто на приріст інвестиційних можливостей підприємства;

3) зі звіту про власний капітал - рядок 130 «Чистий прибуток (збиток) за звітний період». Дані з рядка 130, крім безпосередньо приросту інвестиційного капіталу, також містить інформацію про дійсні напрямки використання нерозподілених прибутків і чистого прибутку, отриманого за звітний період.

Зовсім інша ситуація виникає, коли мова йде про зовнішні джерела інвестиційного капіталу, оскільки ними є чужі заощадження — тимчасово “вільні” кошти інших суб’єктів господарювання. Як було зазначено вище, інвестиційний капітал – це лише потенція, тобто можливість здійснення інвестування, а отже відображається в обліку в момент перетворення його в інвестований капітал. Аналіз можливостей його залучення може базуватись на оцінці рівня кредитоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства.

ВИСНОВКИ

Достатня пропозиція інвестиційного капіталу на фінансовому ринку – запорука стабільного розвитку економіки. Разом з цим, інвестиційний капітал – джерело впровадження нових технологій, модернізації та автоматизації виробництва, джерело підвищення конкурентоспроможності, якості, продуктивності.

В результаті дослідження зроблена спроба сформулювати більш чітке визначення інвестиційного капіталу, яке відображає його сутність:

інвестиційний капітал – це фінансові ресурси, акумульовані господарюючими суб’єктами, які можуть бути інвестовані у довгострокові проекти і програми.

Результати дослідження виявили різні підходи до класифікації інвестиційного капіталу. Однак деякі з таких підходів є недостатньо обґрунтованими. Особливо це стосується дефініції понять “активний капітал” і “пасивний капітал”.

В статті дається найбільш обґрунтоване визначення: активного і пасивного капіталу.

За сучасних умов у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства відбуваються різні зміни складу і структури використовуваного ними капіталу, які, відповідно до вимог законодавства України та чинних П(С)БО, мають бути належним чином відображені в обліку та звітності у зв’язку з впровадженням в Україні Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Подальше дослідження буде спрямоване на удосконалення методів оцінки і аналізу використання інвестиційного капіталу в системі внутрішнього контролю та механізму реалізації факторних моделей ефективності його використання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бланк И.А. Управление капиталом: учебный курс/И.А.Бланк. - К.: Эльга,Ника-Центр, 2004. - 576 с.
2. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1072 с.
3. Игонина Л.Л. Инвестиции / Л. Л.Игонина. – М.: Экономистъ, 2005. — 478 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://exsolver.narod.ru/Books/Finvest/invest2/c4.html>.
4. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: [Навч. посіб.] / Під ред. Козак Ю. Г., Логвінової Н.С., Осипова В. М. – [2-ге видання, перероблене та доповнене] . – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 1118 с. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/20000315/ekonomika/investitsiyniv_kapital#466.
5. Майорова Т.В., Урванцева С.В. Роль банків у формуванні інвестиційного капіталу / Т.В. Майорова, С.В. Урванцева. // ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана: Збірник наукових праць «Фінанси, облік і аудит». – 2011. – № 18. – С.145 – 152.
6. Поддубный Е.М. Источники формирования инвестиционного капитала в современной России [Електронний ресурс] / Е.М. Поддубный // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/Ekon/2010_16/Poddubnyi.pdf.
7. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування [Електронний ресурс] / Затв. Наказом МФУ від 30.11.1999 № 291. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.
8. Сидорук Н. Л., Ціхановська В. М. Інвестиційний капітал як передумова інноваційної діяльності [Електронний ресурс] / Н. Л.Сидорук, В. М. Ціхановська // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К.:КНЕУ. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58971.doc.htm.
9. Федоренко В. Г. Инвестознaвство: [Підр.] [Електронний ресурс] / Федоренко В. Г. — 3-те вид., допов. — К.: МАУП, 2004.

Ножова Галина Миколаївна, к.е.н., доцент, професор кафедри облік і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Сірак Яна Михайлівна, аспірант кафедри облік і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет»